

Η ΚΑΡΠΑΣΙΑ ΩΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

● Του Άντρου Παυλίδη, ιστορικού-ερευνητή

ίχανε αποκαλέσει την Καρπασία «χερσόνησο των αγίων», καθόλου τυχαία. Και όχι μόνο επειδή άκμασαν εκεί κατά τα Βυζαντινά χρόνια τοπικοί άγιοι, όπως οι Θύρσος, Συνέσιος, Φίλων, Φωτεινή. Αλλά και μη Κύπριοι άγιοι είχανε περάσει από την Καρπασία. Μεταξύ τούτων, και ο απόστολος Ανδρέας, κατά παλαιάν παράδοση, που είχε ελλιμενιστεί στην περιοχή όπου και το μοναστήρι του. Στη χερσόνησο είχε ακμάσει και ο μοναχισμός, ενώ είχε συσταθεί και τοπική επισκοπή ήδη από τον 4ο αιώνα, με πρώτο μάλιστα επίσκοπο τον άγιο Φίλωνα (βæ μισό 4ου αιώνα), χειροτονημένο από τον άγιο Επιφάνιο τον Μέγα.

Σύμφωνα προς τις πηγές, η χερσόνησος της Καρπασίας ανήκε εκκλησιαστικά αρχικά στον θρόνο της Σαλαμίνας, αλλά από πολύ νωρίς παρέστη ανάγκη ίδρυσης τοπικής επισκοπής, οπότε πρώτος επίσκοπος εξελέγη ο Φίλων. Διάδοχός του αναφέρεται ο επίσης τοπικός άγιος Συνέσιος. Ως επίσκοπος Καρπασίας αναφέρεται από τον χρονικογράφο Λεόντιο Μαχαιρά και ο Σωσικράτης, που άκμασε ίσως κατά τα μέσα του 5ου αιώνα. Ακόμη, σύμφωνα προς το συναξάριο το γραμμένο από τον μοναχό Ακάκιο, αλλά και το απολυτίκιό του, επίσκοπος Καρπασίας διετέλεσε και ο άγιος Θύρσος (ή Θέρισσος όπως τοπικά αναφέρεται), άγνωστο πότε ακριβώς.

Το βαθύ θρησκευτικό αίσθημα των κατοίκων της χερσονήσου αποδεικνύεται, μεταξύ άλλων, και από τον πολύ μεγάλο αριθμό σημαντικών ναών, που εκπροσωπούν όλες τις μετά Χριστόν εποχές. Εξάλλου η χερσονήσος βρίθκει και από αρχαιότητες που επίσης εκπροσωπούν όλες τις περιόδους, από τη Νεολιθική και εξής (ένας οικισμός της Νεολιθικής εποχής που είχε παλαιότερα ανασκαφεί, δυστυχώς καταστράφηκε ολοσχερώς από τους Τούρκους που στήσανε στον χώρο τις τοιμνέντιες βάσεις για δύο τεράστιες σημαίες, στην τοποθεσία Κάστρος, στο άκρο του ακρωτηρίου του Αποστόλου Ανδρέα). Στον αυτό χώρο όπου κάποτε, κατά μαρτυρία του Στράβωνος, ορθωνόταν κι ένας ναός της Αφροδίτης, απαγορευμένος στις γυναίκες («άδυτος γυναιξί και αόρατος»), ήτανε δηλαδή χώρος άβαντος, ένα αρχαίο ασκητήριο – ησυχαστήριο.

Οι σημαντικές αρχαίες πόλεις που είχανε ακμάσει στην χερσονήσο, Ουρανία – Αφροδίσιον – Καρπασία, καθώς και αρκετοί μικρότεροι οικισμοί, φαίνεται να είχαν επιβιώσει και κατά τους πρώτους Χριστιανικούς αιώνες, μέχρι και τα μέσα του 7ου μ.Χ. αιώνα, οπότε κι επιλήγησαν καίρια ήδη από τις πρώτες αραβικές επιδρομές. Οι πόλεις αυτές και οι άλλοι οικισμοί είχαν εκχριστιανιστεί από νωρίς, όπως εξάλλου μαρτυρείται από την ύπαρξη καταλοίπων λαμπρών παλαιοχριστιανικών βασιλικών. Τέτοιες βασιλικές είχαν, μεταξύ άλλων, οικοδομηθεί στην πόλη Καρπασίαν (στον χώρο όπου αργότερα κτίστηκε ο σωζόμενος ως σήμερα πλην ερειπωμένος ναός του Αγίου Φίλωνος), στην τοποθεσία Αφέντρικα (στον χώρο της αρχαίας Ουρανίας, όπου σήμερα επιμένουν να στέκουν κοντά ο ένας

στον άλλο τρεις αξιόλογοι ναοί), στην περιοχή του σημερινού χωριού Αγία Τριάδα (όπου υπάρχουν τα κατάλοιπα της βασιλικής αυτής), στον χώρο όπου κτίστηκε υστερότερα ο σημαντικός ναός της Παναγίας Κανακαρίας (στον οποίο είχαν ενσωματωθεί και τα περίφημα ψηφιδωτά του 6ου αιώνα από την αρχική βασιλική), στον χώρο της ωραίας εκκλησίας της Παναγίας Κυράς (όπου επίσης είχε ενσωματωθεί ψηφιδωτή παράσταση της Παναγίας από την αρχική βασιλική, που δυστυχώς καταστράφηκε ολοσχερώς από τους Τούρκους όταν δοκίμασαν να αποκολλήσουν το ψηφιδωτό του 6ου αιώνα επίσης), στην περιοχή όπου κτίστηκε αργότερα ο αξιόλογος πλην ερειπωμένος σήμερα ναός της Παναγίας Συκάς, και άλλες ακόμη.

Ο ναός της Παναγίας Συκά

Η παλαιοχριστιανική βασιλική της Αγίας Τριάδας

Οι βασιλικές αυτές καταστράφηκαν από τις αραβικές επιδρομές, ιδιαίτερα τραγικές για την Κύπρο ολόκληρη. Οι επιδρομές κράτησαν 3 αιώνες, από τα μέσα του 7ου μέχρι τα μέσα του 10ου, οπότε οι Βυζαντινοί κατόρθωσαν να αντιμετωπίσουν στην ανατολική Μεσόγειο αποτελεσματικά τους Άραβες, να απαλλάξουν την Κύπρο από τον συνεχή κίνδυνο και, ουσιαστικά, να την επανεντάξουν στην Αυτοκρατορία, μάλιστα ως αναβαθμισμένο χώρο, ένα προκεχωρημένο πλέον χριστιανικό φυλάκιο έναντι της μουσουλμανικής Ανατολής. Μεταξύ άλλων, ιδίως τον 11ο και 12ο αιώνα, οι Βυζαντινοί έδωσαν έμφαση στην οχύρωση της

Κύπρου, έκτισαν διάφορα φρούρια στις πόλεις και στον Πενταδάκτυλο, έκαναν πρωτεύουσα τη Λευκωσία, στο εσωτερικό του νησιού για μεγαλύτερη ασφάλεια, ενώ οικοδομήθηκαν και πολλά και σημαντικά μοναστήρια παντού στο νησί.

Οι αραβικές επιδρομές ανάγκασαν τους Κυπρίους να εγκαταλείψουν τους περισσότερους παράκτιους οικισμούς, μια και η θάλασσα έφερνε συνεχώς επιδρομές και κουρσάρους, και να οικοδομήσουν νέους οικισμούς στα ενδότερα, και πάντως σε θέσεις που να μην ήσαν ορατές από τη θάλασσα ή να παρείχαν σχετική φυσική προστασία. Οι πόλεις και άλλοι οικισμοί της Καρπασίας, που βρίσκονταν στις ακτές, εγκαταλείφθηκαν επίσης. Η πόλη Καρπασία για παράδειγμα, «μετακινήθηκε» στη θέση του σημερινού Ριζοκάρπασου. Το ότι οι παλαιότερες των εκκλησιών του Ριζοκαρπάσου χρονολογούνται στους αιώνες μετά τον τερματισμό των αραβικών επιδρομών, είναι δηλωτικό της μετακίνησης του οικισμού. Ενδεικτικά, ο αρχικός ναός του Αγίου Συνεσίου (που επεξετάθη αργότερα) είναι κτίσμα του 12ου αιώνα, οι ναοί της Αγίας Μαύρης και της Αγίας Μαρίνας είναι του 12ου αιώνα, ο μικρός ναός της Αγίας Αθανασίας έξω από το χωριό είναι επίσης του 12ου αιώνα.

Απαντούμε ακόμη σε ερημικές τοποθεσίες της χερσονήσου αξιόλογους παλαιούς ναούς, που ανήκαν σε οικισμούς οι οποίοι διαλύθηκαν προ αιώνων. Ο ναός του Αγίου Φωτίου, μεταξύ Γιαλούσας και Ριζοκαρπάσου, είναι του 12ου αιώνα, με μεταγενέστερες τοιχογραφίες του 15ου ή 16ου αιώνα, που οι περισσότερες έχουν καταστραφεί. Ο ναός του Αγίου Γεωργίου του Σακκά, στην αυτή περιοχή, είναι κτίσμα του 11ου ή 12ου αιώνα, με

Ο ναός του Αγίου Φίλωνος των Αγριδιών

σύγχρονες τοιχογραφίες. Ο ναός του Αγίου Φίλωνος των Αγριδιών, του 11ου/12ου αιώνα, ανήκε σε οικισμό με την ονομασία Αγρίδια.

Και ακόμη ο ερειπωμένος ναός της Παναγίας Δαφνώντα (μάλλον του 12ου αιώνα, στην τοποθεσία όπου, κατά τη δική μου άποψη, βρισκόταν η αρχαία πόλη Φιλεούς) και ο επίσης ερειπωμένος ναός

Ο ναός της Παναγίας Δαφνώντα

του Αγίου Γεωργίου Περαχωρίτη απέναντι και σε σχετική απόσταση. Αλλά και ναοί κοντά στις ακτές που οικοδομήθηκαν επί των ερειπίων παλαιών κατεστραμμένων βασιλικών, δεικνύουν ότι μετά την απομάκρυνση του αραβικού κινδύνου, ακόμη και πρόσκαιρα, οι περιοχές τους κατοικήθηκαν ξανά για κάποιο διάστημα. Ωστόσο πολλοί ναοί κτίστηκαν ιδίως τον 11ο και 12ο αιώνα, δηλαδή μετά την οριστική αντιμετώπιση του αραβικού κινδύνου. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν:

Ο ναός του Αγίου Φίλωνος στην περιοχή της αρχαίας πόλης Καρπασίας, κτίσμα του 11ου/12ου αιώνα επί βασιλικής του 5ου αιώνα.

Ο ναός της Παναγίας Αφέντρικας στην περιοχή της αρχαίας πόλης Ουρανίας, κτίσμα του 8ου και ξανά του 16ου αιώνα επί βασιλικής του 6ου αιώνα.

Η διπλανή του βασιλική των Ασωμάτων, κτίσμα του 5ου ή 6ου αιώνα, που ανοικοδομήθηκε τον 8ο αιώνα.

Ο διπλανός μικρός ναός του Αγίου Γεωργίου, κτίσμα του 11ου ή 12ου αιώνα.

Ο ναός της Παναγίας Συκάς, στον χώρο παλαιού οικισμού με την ονομασία Συκά ή και Συκάδα, κτίσμα του 8ου αιώνα στον χώρο βασιλικής του

Ο ναός των Ασωμάτων στην τοποθεσία Αφέντρικα

6ου αιώνα.

Ο ναός της Παναγίας Κανακαρίας στη Λυθράγκωμη, με βασιλική του 5ου αιώνα που καταστράφηκε τον 7ο αιώνα, ανοικοδομήθηκε σύντομα και δέχθηκε ανακαινίσεις τον 12ο και ξανά τον 15ο ή 16ο αιώνα. Τα περίφημα ψηφιδωτά του ναού αφαιρέθηκαν από τους Τούρκους, όπως είναι γνωστό, ενώ στο ναό σώζονται και τοιχογραφίες διαφόρων εποχών, από τον 9ο μέχρι τον 14ο αιώνα.

Ο ναός της Αγίας Μαρίνας του Πύργου, κτίσμα του 12ου αιώνα. Στην αυτή περιοχή υπάρχουν στο έδαφος δύο μεγάλων διαστάσεων μισοτελειωμένα αρχαία αγάλματα. Εικάζω ότι κατά την Αρχαιότητα υπήρχε στον χώρο οικισμός και εργαστήριο γλυπτικής.

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου του Σακκά, κτίσμα του 11ου ή 12ου αιώνα, με σύγχρονες τοιχογραφίες.

Βλέπουμε ότι σε μερικές των περιπτώσεων κατεστραμμένοι παλαιοχριστιανικοί ναοί ξανακτίστηκαν τον 8ο αιώνα, δηλαδή πριν την οριστική λήξη των αραβικών επιδρομών. Τούτο δεικνύει την επιμονή και επιμονή των κατοίκων της Καρπασίας για παραμονή πάση θυσία στα δικά τους χώματα. Ωστόσο οι επιδρομές και καταστροφές δεν είχαν τερματιστεί. Έχουμε έτσι περιπτώσεις, όπως στο ναό της Παναγίας Αφέντρικας, που ανοικοδομήθηκε τον 8ο αιώνα, να ανοικοδομήθηκε ξανά τον 16ο.

Ο μικρός ναός της Αγίας Σολομωνής πάλι, σε ύψωμα που δεσπόζει του χωριού Κώμα του Γιαλού, διέσωσε σημαντικά δείγματα τοιχογραφιών

από τις αρχαιότερες στην Κύπρο. Χρονολογούνται στον 9ο αιώνα και σύμφωνα προς τη γνώμη ειδικών, παρουσιάζουν ομοιότητες με αντίστοιχες τοιχογραφίες της Καππαδοκίας. Τούτο μαρτυρεί την ύπαρξη και θρησκευτικών σχέσεων της Καρπασίας με την σημαντικότερη Βυζαντινή Καππαδοκία. Δυστυχώς οι τοιχογραφίες στην Αγία Σολομωνή έχουν υποστεί τεράστια φθορά αφού από το 1974 και εξής ο ναός λεηλατήθηκε από τους Τούρκους, παρέμεινε χωρίς θύρα και παράθυρα, εκτεθειμένος στις διαθέσεις του καιρού, ενώ κατήντησε και καταφύγιο ερπετών, νυχτεριδών και άλλων πουλιών.

Κατάλοιπα τοιχογραφιών του 9ου αιώνα στο ναό της Αγίας Σολομωνής στην Κώμα του Γιαλού

Στη χερσόνησο της Καρπασίας είχε ακμάσει σε παλαιότερες εποχές και ο ασκητισμός.

Το αρχαίο νεκροταφείο της πόλης Καρπασίας (ή ένα των νεκροταφείων της) βρισκόταν στα νοτιοδυτικά της πόλης, με πολλούς τάφους λαξευμένους σε απόκρημνη βραχώδη λοφοπλαγιά. Η τοποθεσία ήταν γνωστή στους κατοίκους της περιοχής με τη χαρακτηριστική μεσαιωνική ονομασία Τσάμπρες (chamber =θάλαμος). Η λέξη απαντάται και στον χρονικογράφο Λεόντιο Μαχαιρά (λ.χ. «η τσάμπρα του ρηγός»). Πολλοί τάφοι είναι ορατοί, διαφόρων διαστάσεων. Μερικοί από αυτούς, οι μεγαλύτεροι, φαίνεται ότι κατά τα Βυζαντινά χρόνια ή και αργότερα, είχαν χρησιμοποιηθεί ως ασκητήρια μοναχών. Τούτο αποτελεί δική μου προσωπική εκτίμηση από επιτόπια μελέτη του χώρου, αφού δεν έχουν γίνει κανονικές αρχαιολογικές ανασκαφές.

Αρχαίοι τάφοι στην τοποθεσία Τσάμπρες, που είχαν χρησιμοποιηθεί και ως ασκητήρια

Ως ασκητήρια μοναχών πιστεύω ότι είχαν χρησιμοποιηθεί και κάποια τμήματα αρχαίου λατομείου στην περιοχή της αρχαίας πόλης Ουρανίας, νοτιοανατολικά του ναού της Παναγίας Αφέντρικας. Το τεράστιο αυτό λατομείο αποτελείτο από στοές και υπόγειους θαλάμους και ήταν γνωστό στους νεότερους κατοίκους της περιοχής ως «Φυλακές», διότι υπήρχε παλαιά παράδοση ότι οι υπόγειοι εκείνοι θάλαμοι ήσαν οι φυλακές της αρχαίας πόλης. Δυστυχώς μεγάλα τμήματα έχουν καταρρεύσει και καθιστούν την περαιτέρω εξέταση του χώρου ιδιαίτερα προβληματική.

Ο ναός της Παναγίας Κυράς, κάποτε μικρό μοναστήρι

Πιθανώς ακόμη να είχε χρησιμοποιηθεί ως ασκητήριο και μεγάλο σπήλαιο σε ερημική τοποθεσία νοτιοδυτικά του Ριζοκαρπάσου. Το σπήλαιο αυτό φαίνεται να καταστράφηκε από τους Τούρκους λόγω λατόμευσης στην περιοχή του.

Αλλά και ο άγιος Θύρσος αναφέρεται ότι είχε παραιτηθεί από το επισκοπικό του αξίωμα και ασκητεύσει σε παραλιακή τοποθεσία, όπου σώζεται το σπήλαιο – ασκητήριο με πετρόκτιστο ναό που οικοδομήθηκε πολύ αργότερα, μάλλον τον 16ο αιώνα. Σε ψηλότερο επίπεδο υπάρχει και άλλος, μεταγενέστερος ναός. Η δε αγία Φωτεινή (ή Φωτού, όπως αναφέρεται τοπικά) καταγόμενη από το Ριζοκάρπασο, είχε ασκητεύσει σε σπήλαιο σε περιοχή του σημερινού χωριού Άγιος Ανδρόνικος. Στο σπήλαιο εκείνο είχε ταφεί, σε άδηλο χρόνο, ο δε τάφος της ανακαλύφθηκε τον 15ο αιώνα, σύμφωνα προς μαρτυρία του Λεοντίου Μαχαιρά. Στον υπόγειο τάφο, όπου οδηγούν 23 σκαλοπάτια, υπήρχε θαυματουργό ιδίως για τα μάτια αγίασμα, που σήμερα έχει στερέψει. Ο τάφος, δίπλα σε πολύ νεότερο ναό, έχει καταντήσει ύστερα από 36 χρόνια τουρκικής κατοχής, γιομάτος σκουπίδια. Ακόμη, ως ασκητήριο, πιθανώς είχε χρησιμοποιηθεί και μία θαλασσινή σπηλιά στα βορειοδυτικά του χωριού Γιαλούσα, που είναι γνωστή ως Παναγία Γαλατερή. Ως ασκητήριο πιθανότατα είχε χρησιμοποιηθεί και χώρος αρχαίου νεκροταφείου νοτιοανατολικά του χωριού Κορόβεια, όπου υπάρχει και ο μεγαλύτερος και εντυπωσιακότερος λαξευτός αρχαίος τάφος στην πλαγιά λόφου. Κοντά, είναι ορατός και υπόγειος κτιστός αρχαίος τάφος, που ήταν γνωστός στους κατοίκους της περιοχής ως Άγιος Φωκάς, πράγμα που οδηγεί στην υπόθεση ότι ο χώρος είχε υπάρξει κάποτε ασκητήριο. Και ακόμη, φαίνεται ότι ο χώρος στον οποίο βρίσκεται το μοναστήρι του Αποστόλου Ανδρέα είχε υπάρξει αρχικά χώρος ασκητηρίου. Πολύ αργότερα, τον 15ο αιώνα (περίοδος Φραγκοκρατίας) κτίστηκε ο παλαιός γοθικού τύπου ναός του οποίου κατάλοιπα υπάρχουν στα ανατολικά του σημερινού ναού και σε χαμηλότερο επίπεδο.

Η ακριβής εποχή ίδρυσης, πάντως, του μοναστηριού του Αποστόλου Ανδρέα δεν είναι γνωστή. Πιθανώς να ιδρύθηκε πριν τον 15ο αιώνα και να εγκαταλείφθηκε σε άγνωστο χρόνο. Η ερημική και παράκτια τοποθεσία του και η απομόνωση θα πρέπει να το καθιστούσαν εύκολο στόχος στους πειρατές. Η επανίδρυση του μοναστηριού του προσέδωσε σύντομα μεγάλη φήμη κατά τους τελευταίους δύο αιώνες. Αντί, ωστόσο, στις 30 Νο-

εμβρίου, ημέρα γιορτής του αποστόλου, μεγάλο πανηγύρι γινόταν στις 15 Αυγούστου. Διότι ήτανε καλοκαίρι και οι προσκυνητές ευκολότερα αποφάσιζαν το μεγάλο ταξίδι μέχρι την άκρη της χερσονήσου, ταξίδι που γινόταν με ζώα και διαρκούσε αρκετές ημέρες.

Στη χερσόνησο της Καρπασίας λειτούργησαν κατά καιρούς και άλλα μοναστήρια. Όπως το μικρό μοναστήρι της Παναγίας Ελεούσας, μεταξύ Γιαλούσας και Ριζοκαρπάσου, μετόχιο της Μονής του Σινά, που μετά το 1960 αγοράστηκε από το μοναστήρι του Αποστόλου Ανδρέα. Ως μοναστήρι λειτούργησε για σύντομο διάστημα και ο ναός της Παναγίας Κανακαρίας, όπως και ο ναός του Αγίου Γεωργίου του Σακκά (γυναικείο, νωρίς τον 20ό αιώνα). Αλλά και ο όμορφος ναός της Παναγίας Κυράς είχε υπάρξει κάποτε μοναστήρι, όπως μαρτυρούν λίγα κατάλοιπα στον χώρο. Επρόκειτο, κατά τη δική μου άποψη, για το μοναστήρι εκείνο που στον σχετικό κατάλογο του αρχιμανδρίτη Κυπριανού (1788) αναφέρεται ως της Παναγίας Λιβαδιώτισσας, υπαγόμενο στην εκκλησιαστική περιφέρεια της Αρχιεπισκοπής. Το επίθετο Λιβαδιώτισσα προήλθε από το όνομα του κοντινότερου χωριού που είναι τα Λιβάδια.

Στη χερσόνησο υπάρχουν και αρκετοί άλλοι ερειπωμένοι ναοί. Θα πρέπει να ήταν ενοριακοί ναοί μικρών οικισμών που εξαφανίστηκαν, ενώ δεν αποκλείεται κάποιοι να είχαν λειτουργήσει και ως μικρά μοναστήρια. Αναφέρω χαρακτηριστικά, μεταξύ άλλων:

- Τον μικρό ναό του Αγίου Γεωργίου, δυτικά του ναού της Παναγίας Συκάς.
- Τον ερειπωμένο ναό της Αγίας Βαρβάρας παρά την ακτή, κοντά στην τοποθεσία Νιτοβίκλα στην οποία είχε παλαιότερα ανασκαφεί ένα των αρχαιότερων φρουρίων, χρονολογούμενο στη Μέση Εποχή του Χαλκού (1900 – 1650 π.Χ.)
- Το ναό της Αγίας Άννας, παρά την ακτή, ανατολικά του χωριού Κώμα του Γιαλού και δίπλα από μεγάλο αρχαίο λατομείο (και άλλο σύγχρονο, που δημιούργησαν πρόσφατα οι Τούρκοι). Το αρχαίο λατομείο αποτελείται από τεράστιους λαξευμένους θαλάμους και φωλιάζουν σ' αυτό πλήθη νυχτερίδων. Δεν μπόρεσα να το ερευνήσω γιατί δεν διέθετα κατάλληλο εξοπλισμό και φωτισμό, έτσι δεν είμαι βέβαιος εάν και εδώ είχε υπάρξει ασκητήριο (πράγμα που δεν αποκλείεται, δεδομένης και της ύπαρξης του μεταγενέστερου ναού παρά την είσοδό του).

● Το ναό της Αγίας Μαρίνας, μεταξύ των χωριών Λιβάδια και Γαλάτεια.

● Το ναό του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, βορειοανατολικά του χωριού Εφτακώμη.

● Το ναό του Αγίου Επιφανίου, ακόμη ανατολικότερα, παρά την ακτή.

● Το ναό του Αγίου Σεργίου, ανατολικά του χωριού Νέτα, παρά την ακτή.

● Το ναό της Παναγίας Αγγαριώτισσας, βόρεια του χωριού Άγιος Ανδρόνικος.

● Την αδιάγνωστη ερειπωμένη εκκλησία στην κορφή λόφου, δυτικά του ναού του Αγίου Φίλωνα Αγριδιών.

Οι περισσότεροι από τους πιο πάνω ναούς είναι ερειπωμένοι λόγω της αναγκαστικής εγκατάλειψης εδώ και 36 χρόνια, ενώ κάποιοι είχαν ερειπωθεί πολύ πιο πριν. Είναι διαφόρων και διαφορετικών εποχών και βρίσκονται όλοι σε ερημικές τοποθεσίες και ήταν διάφοροι από τους ενοριακούς ναούς των οικισμών της χερσονήσου.

Η Καρπασία είναι, θεωρώ, ένας από τους πλέον αξιόλογους χώρους που έχω περπατήσει – και έχω ταξιδεύσει στις περισσότερες χώρες του κόσμου. Είναι ένας χώρος πολύπαθος, καθώς πρόκειται για μία στενή λωρίδα γης που με περισσή τόλμη εισχωρεί βαθιά στη θάλασσα. Δεν υπάρχει εκτενής ενδοχώρα και ουσιαστικά όλες της οι περιοχές ήταν βατές σε επιδρομείς. Από την άλλη, στον στενό αυτό χώρο συνωθούνται αναγκαστικά εκατοντάδες μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι που εκπροσωπούν όλες ανεξάίρετα τις περιόδους της μακράς ιστορίας της Κύπρου, από το 7000 π.Χ. και εξής, σε μία εκπληκτική και ευδιάκριτη συνέχεια. Δεν γνωρίζω άλλον χώρο, πουθενά, όπου περπατώντας τον μπορείς να σκουντουφλήσεις σε αρχαία αγάλματα, να βαδίσσεις πάνω σε χιλιάδες θραύσματα αρχαίων αγγείων, να φθάσεις σε ναούς διαφόρων εποχών, να εισέλθεις σε ταπεινά μοναστήρια, να θαυμάσεις τοιχογραφίες αυστηρών αγίων, να συναντήσεις λαξευμένους αρχαίους τάφους, να σταθείς μπροστά σε ασκητήρια, να ξεχωρίσεις κάτω από το διάφανο νερό ίχνη αρχαίων λιμανιών, να καθίσεις να ξαποστάσεις πάνω σε πεσμένους αρχαίους κίονες, να βρεις ζώα να βόσκουν ελεύθερα, να μελετήσεις την τόσο ενδιαφέρουσα χλωρίδα. Και όλα αυτά σε μία μόνο μικρή περιοχή, τη χερσόνησο της Καρπασίας. Ένα εκπληκτικό χώρο που αποπνέει πνευματικότητα, που σε αναγκάζει να σηκώσεις το κεφάλι και να κοιτάξεις ψηλά. ■